

Διημερίδα με θέμα την ποιότητα ζωής προσώπων με αναπηρία

Το Κέντρο Σχολικής Επαγγελματικής και Κοινωνικής Ένταξης Ατόμων με Αναπηρία (ΚΕ.Σ.Ε.Κ.Ε.) τού Τμήματος Φ.Π.Ψ. τής Φιλοσοφικής Σχολής τού Πανεπιστημίου Αθηνών διοργάνωσε στη Σχολή διημερίδα με θέμα: «Ποιότητα Ζωής Προσώπων με Αναπηρία: Η συμβολή τής εκπαίδευσης. Προβλήματα και προοπτικές». Επιστημονικός Υπεύθυνος της εκδήλωσης ήταν ο Διευθυντής τού ΚΕ.Σ.Ε.Κ.Ε., καθηγητής κ. **Λ. Γ. Δελλασούδας**, και μέλη τής Οργανωτικής Γραμματείας οι συνεργάτες τού Κέντρου, υποψήφιοι διδάκτορες **Α. Αργυροπούλου**, **Κ. Θηβαίος** και **Ν. Τσούλιας**. Η διημερίδα σημείωσε επιτυχία για τούς εξής λόγους: α) Υπήρξε διεπιστημονική προσέγγιση ενός κρίσιμου ζητήματος από 71 εισηγητές, οι οποίοι προέρχονταν από διάφορα εκπαιδευτικά και επιστημονικά ιδρύματα όλης της Ελλάδας. Μεταξύ αυτών, και κατά σειρά αριθμού συμμετασχόντων, περιλαμβάνονταν: πανεπιστημιακοί, εξειδικευμένοι εκπαιδευτικοί, ψυχολόγοι, ιατροί, νοσηλευτές, κοινωνικοί λειτουργοί, νηπιαγωγοί, σχολικοί σύμβουλοι. β) Υπήρξε μεγάλη συμμετοχή συνέδρων (περίπου 700), κυρίως φοιτητών και εκπαιδευτικών. γ) Παρουσιάστηκαν 44 πρωτότυπες έρευνες και μελέτες.

Κατά την έναρξη της διημερίδας απηύθυναν χαιρετισμό ο Αντιπρύτανης καθηγητής κ. **Δ. Ασημακόπουλος**, ο εκπρόσωπος του Μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ. **Χριστοδούλου** Αι-

δεσιμολογιάτατος Πρωτοπρεσβύτερος **Δ. Νίκου**, ο εκπρόσωπος του ΥΠ.Ε.Π.Θ., Διευθυντής Ειδικής Αγωγής κ. **Π. Σωτηρόπουλος**, ο οποίος και ανέγνωσε το μήνυμα τού υφυπουργού Παιδείας κ. **Γ. Καλού**, ο εκπρόσωπος του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου κ. **Γ. Βούρβουλης** και ο Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης, Καθηγητής κ. **Γ. Παπαδάτος**.

Ακολούθησε η εναρκτήρια ομιλία τού καθηγητή κ. Λ. Δελλασούδα, ο οποίος, μεταξύ άλλων, επεσήμανε ότι «η στάση της κοινωνίας απέναντι στα Άτομα με Αναπηρία (Α.Μ.Α.) ή Πρόσωπα με Αναπηρία (Π.Μ.Α.) –όπως προτείνει ο ίδιος– και κατά συνέπεια και η θέση τους στο κοινωνικοπολιτικό γίνεσθαι, διαμορφώνεται, διαχρονικά, ανάλογα με τις επικρατούσες σε κάθε εποχή κοινωνικές αντιλήψεις. Έτσι, σήμερα, φτάσαμε να μιλάμε για σχολική, επαγγελματική, οικονομική και κοινωνική ένταξη των Π.Μ.Α. και, μάλιστα, βρισκόμαστε στο σημείο εκείνο στο οποίο αρχίζει –για διάφορους λόγους– να γίνεται αντιληπτή η ανάγκη αποδοχής της διαφορετικότητας γενικά. Όμως, η βελτίωση τής Ποιότητας Ζωής (Π.Ζ.), η οποία αποτελεί δικαίωμα όλων των ανθρώπων, δηλαδή και των Π.Μ.Α., παραμένει σε στοιχειώδη επίπεδα, αφού εξακολουθούμε –ακόμη και σήμερα– να μιλάμε περί ένταξης και ενσωμάτωσης, χωρίς μάλιστα να συντρέχουν οι απαραίτητες προϋποθέσεις για λειτουργική ένταξη και βελ-

τίωση της Π.Ζ. Οποιαδήποτε ενέργεια για βελτίωση της Π.Ζ. πρέπει να περιλαμβάνει και τη συνεχή αξιολόγηση τής εξελικτικής πορείας της ποιότητας (πριν και κατά την ένταξη, καθώς και μετά απ' αυτή, δηλαδή κατά την ενσωμάτωση). Διότι, η ποιότητα δεν είναι μόνο ένα χαρακτηριστικό τής προέλευσης μιας παροχής, αλλά και το αποτέλεσμα μιας σταδιακής προσπάθειας για μετάβαση του Π.Μ.Α. από το ένα επίπεδο στο αμέσως υψηλότερο. Μία από τις προϋποθέσεις αυτές είναι και η εκπαίδευση με τον πολυδιάστατο χαρακτήρα της. Δηλαδή, η εκπαίδευση όχι μόνο των Π.Μ.Α. αλλά και των εκπαιδευτικών –τής Δευτεροβάθμιας κυρίως εκπαίδευσης– και όλων των άλλων παραγόντων που παρεμβαίνουν στην πρόληψη, την αποκατάσταση, τη θεραπεία, την εκπαίδευση, την κατάρτιση, την ένταξη, την ενσωμάτωση και την κοινωνικοποίησή τους. Αυτό ακριβώς είναι και το μήνυμα, το οποίο επιδίωξε να μεταδώσει η υπόψη διημερίδα».

Στη συνέχεια, ο ομιλητής ανέφερε, επιγραμματικά, τις κύριες συλλογιστικές και προεκτάσεις της Π.Ζ. των Π.Μ.Α. τονίζοντας, ιδιαίτερα, κρίσιμα χαρακτηριστικά ορισμένων εξ αυτών, όπως: α) Η έννοια και επιδράσεις του περιβάλλοντος (i. ανθρώπινο, φυσικό και τεχνητό, ii. εσωτερικό και εξωτερικό και iii. διαχρονικό, το οποίο χαρακτηρίζεται ως χθεσινό, σημερινό και αυριανό), χαρακτηριστικό παράδειγμα των οποίων αποτέλεσε και η έκθεση φωτογραφίας που οργάνω-

Κατά την έναρξη της διημερίδας απηύθυνε χαιρετισμό ο Αντιπρύτανης κ. Δημόσθενης Ασημακόπουλος

σαν, πραγματοποιήσαν και παρουσίασαν καθηγητές της Ιατρικής Σχολής: ο ομότιμος Καθηγητής κ. **Ιωάννης Παπαδόπουλος** και η Επίκουρος Καθηγήτρια κ. **Χάρης Λιάπη**, με τη συνεργασία πρώην φοιτητών τους (νυν γιατρών). β) Η αναγκαιότητα, όχι μόνο της Αγωγής υγείας, της πρόληψης και της λειτουργικής αποκατάστασης αλλά και της Προαγωγής υγείας. γ) Η εκπαίδευση και σχολική ζωή (πρώιμη παρέμβαση, σχολική ένταξη, γενική εκπαίδευση, ειδική εκπαίδευση, εναλλακτικές μορφές εκπαίδευσης κ.λπ.).

Κλείνοντας τις εργασίες της διημερίδας ο Διευθυντής του ΚΕ.Σ.Ε.Κ.Ε. παρουσίασε στην ολομέλεια των συνέδρων τα κύρια συμπεράσματα των εισηγήσεων και των συζητήσεων, τονίζοντας μεταξύ άλλων και τα εξής: (i) Όχι πλέον αλυσιστελή κηρύγματα περί ισότητας, αλλά περί συμπληρωματικότητας των ενεργειών για κάλυψη του ελλείμματος, η οποία συμβάλλει στον σταδιακό-προοδευτικό περιορισμό της διάκρισης και τής διαφοράς. (ii) Ένταξη χωρίς ποιότη-

τα ζωής σημαίνει επίταση της διάκρισης. (iii) Το σχολείο πρέπει να αποτελεί προτύπωση της πραγματικής ή της ιδεατής κοινωνίας και σ' αυτή την κοινωνία δεν λειτουργούν ούτε οραματιζόμαστε να λειτουργήσουν πολυκατοικίες, γειτονιές, χωριά και πόλεις για πρόσωπα με προβλήματα ακοής, όρασης, κινητικότητας, νόησης κ.ά., αλλά για όλους. (iv) Κάθε ενέργεια για βελτίωση της Π.Ζ. ενός Π.Μ.Α. δεν περιορίζεται αποκλειστικά και μόνο σ' αυτό αλλά έχει πολλαπλασιαστικά οφέλη, δεδομένου ότι κάθε σχετικό μέτρο –το οποίο λαμβάνεται και τηρείται– καλύπτει, άμεσα ή έμμεσα, τη συνολική λειτουργία τής κοινωνίας των ανθρώπων. (v) Σύμφωνα με τις νέες αντιλήψεις ο όρος Ειδική Αγωγή αποκτά νέο εννοιολογικό περιεχόμενο. (vi) Το σήμερα είναι καλύτερο από το χθες και το αύριο προβλέπεται καλύτερο από το σήμερα, με τον βραδύ όμως πάντοτε ρυθμό που ακολουθεί οποιαδήποτε αλλαγή την οποία ζει κάθε φορά, χωρίς να την αντιλαμβάνεται, η εκάστοτε γενιά.

Χαιρετισμός Αντιπρύτανη κ. Δημοσθένη Ασημακόπουλου

Το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών εορτάζοντας τα 170 χρόνια λειτουργίας του, εορτάζει μια μακρά περίοδο προσφοράς παιδείας, πνευματικής καλλιέργειας και κοινωνικής προόδου στη χώρα μας και στον Ελληνισμό. Το όραμά μας, για ένα Δημόσιο Πανεπιστήμιο, ανοικτό και ευαίσθητο απέναντι στις κοινωνικές αγωνίες και προκλήσεις, φορέα και παραγωγό γνώσης και πολιτισμού, είναι σηματοδότης για όλες τις δυνάμεις μας προκειμένου να ανταποκριθούμε στη μεγάλη ευθύνη των καιρών για περισσότερη και καλύτερη Παιδεία η οποία θα συμβάλλει και στην προαγωγή των ανθρωπιστικών ιδανικών και των δημοκρατικών αξιών, στην καλλιέργεια της αρετής.

Δηλαδή το έργο μας στοχεύει στην καλύτερη συμμετοχή της Ελλάδας στις σύγχρονες κοινωνίες της μάθησης, στην προαγωγή της γνώσης ως συστατικού στοιχείου οικονομικής και κοινωνικής προόδου και πολιτιστικής ανέλιξης.

Διότι, κρινόμαστε όλοι για την εφαρμογή των Διεθνών Διακηρύξεων και ιδιαίτερα της Παγκόσμιας Διακήρυξης της «Εκπαίδευσης για Όλους» και των επιταγών του Συντάγματός μας για το «δικαίωμα δωρεάν παιδείας σε όλες τις βαθμίδες για όλους τους Έλληνες». Κρινόμαστε και δοκιμαζόμαστε για την ευδοκίμηση των ανθρώπινων δικαιωμάτων, που αφορούν όλους τους πολίτες και ιδιαίτερα τους νέους και τις νέες.

Η επιστημονική διημερίδα **«Ποιότητα Ζωής Προσώπων με Αναπηρία: Η συμβολή της εκπαίδευσης. Προβλήματα και προοπτικές»**,

που διοργάνωσε το **Κέντρο Σχολικής και Επαγγελματικής Ένταξης Ατόμων με Αναπηρία και ο Διευθυντής του κ. Λαυρέντιος Δελλασούδας**, συμβάλλει αποφασιστικά σε αυτή την συνολική προσπάθεια του Πανεπιστημίου μας, τόσο με την δημιουργία εξειδικευμένης γνώσης όσο και με την ανάδειξη εκείνων των θετικών στάσεων και αντιλήψεων που είναι καθοριστικής σημασίας για την ένταξη των ατόμων με αναπηρία σε όλες τις εκφράσεις της δημόσιας ζωής, χωρίς να αγνοείται πλέον ο αποφασιστικός παράγοντας της ποιότητας.

Στηρίζουμε τις προσπάθειες αυτές, γιατί είναι οργανικό και αναπόσπαστο μέρος του οράματός μας, όχι μόνο για καλύτερη παιδεία αλλά και για πιο δίκαιες κοινωνίες, για κοινωνίες που θα εκφράζουν

απόλυτα την αυταξία της ενεργού συμμετοχής όλων των πολιτών στα αγαθά της δημόσιας και προσωπικής ζωής, όπως πολύ ορθά απεικονίζονται στο βασικό πυρήνα αυτής της εκδήλωσης για ‘ποιότητα ζωής’.

Χαιρετίζουμε τους συντελεστές της διημερίδας, που μέλημά της έχει τόσο τη δημιουργία επιστημονικής γνώσης όσο και στην ανάδειξη του παιδαγωγικού ιδεώδους στους εκπαιδευτικούς, στους φοιτητές και στις φοιτήτριές μας. Είμαστε ένθερμοι αρωγοί στους στόχους και στις επιδιώξεις τους.

**Η Ποιότητα Ζωής ως προϋπόθεση και στόχος τής ένταξης
Προσώπων με Αναπηρία: Νέα προσέγγιση ή διαρκές έλλειμμα;
11. 5.2007**

Η στάση τής κοινωνίας απέναντι στα Άτομα με Αναπηρία (Α.Μ.Α.), και κατά συνέπεια και η θέση τους στο κοινωνικοπολιτικό γίνεσθαι, διαμορφώνεται, διαχρονικά, ανάλογα με τις επικρατούσες σε κάθε εποχή κοινωνικές αντιλήψεις. Στο ιστορικό αυτό πλαίσιο, εμφανίζονται, εξελικτικά, αφενός μεν, διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις, οι οποίες και υπηρετούν διαφορετική, κάθε φορά, φιλοσοφία, και, αφετέρου, αντίστοιχες πρακτικές, οι οποίες και απεικονίζουν τη στάση τής κοινωνίας απέναντι στα πρόσωπα αυτά. Αναφέρω, ενδεικτικά, ορισμένες τέτοιες αντιλήψεις, τις οποίες εκφράζουν διάφορες ενέργειες, όπως: **αφανισμός, περιθωριοποίηση, οίκτος, ελεημοσύνη, ιδρυματισμός, αποϊδρυματισμός, ομαλοποίηση** (normalization) **—ή κανονικοποίηση** (όπως προτείνεται από τον ομιλούντα), η οποία θεωρήθηκε ότι αναφέρεται στην κανονικοποίηση των ίδιων των Α.Μ.Α. και, κυρίως, των προσώπων με νοητική υστέρηση, και όχι των συνθηκών ζωής τους, όπως θα έπρεπε—, **συμμετοχή τού Α.Μ.Α. και τής οικογένειάς του στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων** —οι οποίες περιλαμβάνουν και τη μελέτη των αντιδράσεών τους σχετικά με την οργάνωση των υπηρεσιών—, **ενημέρωση και ευαισθητοποίηση γονέων και φορέων** πάνω σε θέματα που αφορούν στην αξιοποίηση τού κοινωνικού ρόλου των υπηρεσιών (πρόσβαση σε ποικίλες λειτουργίες τής κοινότητας και διασφάλιση καταξιωμένων ρόλων) και στη χρησιμότητα των Προγραμμάτων Εξατομικευμένων Υπηρεσιών, **αξιολόγηση των παρεχόμενων υπηρεσιών κ.ά.**

Έτσι, σήμερα, φτάσαμε να μιλάμε για σχολική, επαγγελματική, οικονομική και κοινωνική **ένταξη** των Α.Μ.Α. Και, μάλιστα, βρισκόμαστε στο σημείο εκείνο στο οποίο αρχίζει —για διαφόρους λόγους— να γίνεται κοινή, πλέον, συνείδηση η αποδοχή τής διαφορετικότητας και τής διαφοράς. Δηλαδή, έχουμε αρχίσει να κατανοούμε ότι οι επιπτώσεις που συνεπάγονται η διάκριση, η διαφορά και το αίσθημα υπεροχής, δεν έχουν αποκλειστικό αποδέκτη ή παραλήπτη μόνο τα Α.Μ.Α., αλλά ευρύτερες κοινωνικές ομάδες. Και, αντιστρόφως, έχει αρχίσει, να γίνεται αντιληπτό ότι οι διακηρύξεις περί δικαιωμάτων, ισότητας, κοινωνικού κράτους κ.λπ. ισχύουν, αδιακρίτως, για όλους τους ανθρώπους, χωρίς πλέον να

αγνοούνται και τα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες (Α.Μ.Ε.Α.), μεταξύ των οποίων και τα Α.Μ.Α. Δηλαδή το σύνολο των ανθρώπων που αντιμετωπίζουν σωματικά, νοητικά, ψυχολογικά και κοινωνικά προβλήματα ή «ελλείμματα».

Όμως, αναζητώντας την αρχή και τους λόγους της ουσιαστικής μεταβολής της κοινωνικής στάσης απέναντι στα Α.Μ.Α., θα δούμε ότι αυτή βρίσκεται λίγες 10ετίες πίσω, και μάλιστα δεν έχει –όπως θα υπέθετε κανείς– ανθρωπιστικής αλλά οικονομικής φύσεως αφετηρία. Ας μην ξεχνάμε ότι, η αλλαγή αντιλήψεων, η οποία πραγματοποιείται στο δεύτερο ήμισυ του 20ού αι., έχει ως αφετηρία τους δύο παγκόσμιους πολέμους, «που κατά τρόπο τραγικό συνέβαλαν στη βελτίωση της θέσης των αναπήρων» πολέμου. Η μεταβολή αυτή εκφράστηκε με την προσπάθεια επαγγελματικής επανένταξης τους η οποία, προοδευτικά, επεκτάθηκε στην επαγγελματική ένταξη του συνόλου των Α.Μ.Α., της οποίας, βέβαια, προηγείται, συνήθως, η επιδοτούμενη επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση. Διότι, το κόστος της επαγγελματικής κατάρτισης – σύμφωνα με τις από πολλών ετών δεδηλωμένες θέσεις– θεωρείται παραγωγική επένδυση και, ασφαλώς, μικρότερο από αυτό το οποίο απαιτείται για την εφαρμογή μιας δίκαιης κοινωνικής πολιτικής και κοινωνικής πρόνοιας.

Αυτή ακριβώς η πολιτική της επαγγελματικής ένταξης, αποτέλεσε, κατά τη γνώμη μας, και την ουσιαστική αιτία προώθησης των νέων σύγχρονων αντιλήψεων περί αναπροσανατολισμού και του στόχου της εκπαίδευσης των Μαθητών με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες (Μ.Μ.Ε.Ε.Α.). Στον χώρο της Ευρώπης, τις αντιλήψεις αυτές τις εκφράζει –προοδευτικά όλο και σε μεγαλύτερο βαθμό και όλο και με πιο συστηματικό τρόπο– η κοινωνική και εκπαιδευτική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.). Έτσι, περνάμε από το ειδικό σχολείο και την ειδική τάξη στη σχολική ένταξη, από την «απασχολησιοθεραπεία» στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, από τις διάφορες μορφές προστατευόμενης απασχόλησης στις εναλλακτικές και κανονικές μορφές εργασίας, από την εξάρτηση κάθε μορφής στην προοδευτική απεξάρτηση και «αυτοτέλεια» και από την περιθωριοποίηση στην πορεία προς την οικονομική και κοινωνική ένταξη και ενσωμάτωση.

Χαρακτηριστικό στοιχείο της ευρωπαϊκής πολιτικής αποτέλεσε και αποτελεί η ανταλλαγή εμπειριών μεταξύ των κρατών-μελών της Ε.Ε. –στο πλαίσιο των χρηματοδοτούμενων προγραμμάτων εκπαιδευτικής, επαγγελματικής και κοινωνικής

ένταξης των Α.Μ.Α.—, οι οποίες και έδωσαν συστηματική ώθηση στην εξέλιξη και βελτίωσή τους. Ειδικά στη χώρα μας, η οποιαδήποτε μεταβολή οφείλεται μεν στον αποφασιστικό ρόλο τον οποίο έπαιξαν, κυρίως, τα χρηματοδοτούμενα προγράμματα τής πρώην Ε.Ο.Κ. και σήμερα Ε.Ε., όμως δεν θα πρέπει να παραθεωρείται και ο σημαντικός ρόλος τού συνδικαλιστικού κινήματος των ΑΜΑ. Το κίνημα των αναπήρων διεκδικώντας κοινωνικά και επαγγελματικά δικαιώματα και συνάδοντας με τις επιταγές εναρμόνισης τής ελληνικής νομοθεσίας με αυτή των λοιπών κρατών μελών τής Ε.Ε., συνέβαλε στην αναβάθμιση και των εκπαιδευτικών και επαγγελματικών στόχων, μέσων και μεθόδων, αλλά και στη βελτίωση της Π.Ζ. των Α.Μ.Α.

Έτσι, από το 1980, η ένταξη των μαθητών σε σχολεία γενικής εκπαίδευσης αποτέλεσε πεδίο έρευνας, στο οποίο ο αριθμός των εισερχόμενων ερευνητών προοδευτικά αυξάνει. Παρ' όλα αυτά, οι σχετικές έρευνες που αφορούν σε μαθητές με ποικίλες εκπαιδευτικές ανάγκες δεν έχουν επικεντρωθεί, επαρκώς, και στις αναπηρίες, τις κοινωνικές ιδιαιτερότητες, τη φτώχεια και τις ανεμπόδιστες, και όχι, όπως προτείνεται, ίσες ευκαιρίες. Διότι, κανείς δεν έχει ίσες ευκαιρίες με τον άλλο, όταν —δυνάμει και ενεργεία— όλοι διαφέρουμε. Βέβαια, εκεί που υπάρχει σχεδόν απόλυτο ερευνητικό έλλειμμα είναι ο τομέας τής ποιότητας των όσων προσφέρονται στα Α.Μ.Α. ή αυτών τα οποία αυτό βιώνει —από τα πλέον ασήμαντα έως τα πλέον σημαντικά— και τα οποία συναποτελούν την καθημερινή ποιότητα ζωής κάθε ανθρώπου.

Σήμερα, λοιπόν, μιλάμε όλοι για ένταξη (σχολική, επαγγελματική, οικονομική, κοινωνική), αναζητούμε συνεχώς νέους κατηγορικούς προσδιορισμούς των Α.Μ.Α. ή τροποποιούμε τους ήδη υπάρχοντες, ρυθμίζουμε ποικίλα θέματα οργάνωσης και διοίκησης τής εκπαίδευσης (γενικής και ειδικής) και αναφερόμενοι στην ανεργία διαφόρων κατηγοριών, δεν εξαιρούμε και τα Α.Μ.Α.

Όμως, επιχειρούμε τη σχολική ένταξη, αφενός μεν, χωρίς προετοιμασμένους εκπαιδευτικούς, μαθητές, γονείς και εκπαιδευτικό σύστημα και αφετέρου με έλλειψη εξειδικευμένου επιστημονικού και επικουρικού προσωπικού το οποίο θα λειτουργεί διαγνωστικά, ενισχυτικά, συμπληρωματικά κ.λπ. σε διάφορους χώρους και σε διάφορα επίπεδα. Πάντως, στον τομέα τής προετοιμασίας των εκπαιδευτικών, το μεγάλο έλλειμμα επικεντρώνεται στη Β-βάθμια εκπαίδευση και εκεί πρέπει να στρέψουν τις προσπάθειές τους οι λεγόμενες καθηγητικές σχολές.

Διότι, η βελτίωση της Π.Ζ., η οποία αποτελεί δικαίωμα όλων των ανθρώπων δηλαδή και των Α.Μ.Α., παραμένει σε στοιχειώδη επίπεδα, αφού υπό τις παρούσες συνθήκες περιοριζόμαστε στη φυσική και όχι στη λειτουργική ένταξη, η οποία πρέπει να περιλαμβάνει και την αξιολόγηση της Π.Ζ. τόσο αυτής την οποία έχει το Α.Μ.Α. πριν από την ένταξη όσο και αυτής την οποία αποκτά κατά τη διαδικασία ένταξης και θα έχει και μετά από αυτήν. Η επιδίωξη μιας τέτοιας προσέγγισης για τα Α.Μ.Α. ή Πρόσωπα με Αναπηρία (Π.Μ.Α.) -όπως έχει προταθεί από τον ομιλούντα- προϋποθέτει, αφενός μεν, δημιουργία των κατάλληλων όρων και συνθηκών και, αφετέρου, εξελικτική μετάβαση σε ανώτερο λειτουργικό, γνωστικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, από αυτό στο οποίο βρίσκεται κάθε φορά ένα Π.Μ.Α. Π.χ., εάν δεχτούμε ότι μία βασική συνισταμένη για τη βελτίωση των όρων της Π.Ζ. του είναι η Παιδεία, δεν μπορούμε να δεχτούμε αυτομάτως ότι η εκ μέρους του κατοχή βιβλίων ή η δυνατότητα χρήσης μιας βιβλιοθήκης είναι παράγοντες που συμβάλλουν στην απόκτηση τού αγαθού αυτού, αφού η ύπαρξη και προσφορά βιβλίων δεν συνεπάγεται αυτόματα και δυνατότητα χρήσης τους. Θα πρέπει, προηγουμένως, να έχει αποκτηθεί η ικανότητα ανάγνωσης, κατανόησης, αξιολόγησης και αξιοποίησης τού περιεχομένου τους εκ μέρους τού προσώπου, το οποίο επιθυμεί και επιδιώκει τη μόρφωσή του ή υπέρ τού οποίου παρέχουμε τις υπηρεσίες μας. Κατ' ανάλογο τρόπο και η διάθεση μιας κατοικίας, π.χ. σε ένα πρόσωπο με κινητικά προβλήματα, δεν συνεπάγεται και δυνατότητα αυτόνομης διαβίωσής του, εάν προηγουμένως δεν έχουν επέλθει οι κατάλληλες εργονομικές διευθετήσεις.

Επομένως, η έννοια της βελτίωσης της Π.Ζ. δεν μπορεί να νοηθεί ως ενέργεια λήψης και εφαρμογής ενός μέτρου, αλλά ως σταδιακή προσπάθεια και μετάβαση από μια κατάσταση σε μια άλλη ή από ένα επίπεδο μιας κατάστασης στο επόμενο, αφού, προηγουμένως, θα έχουν πληρωθεί οι απαιτούμενες κάθε φορά προϋποθέσεις. Αλλά και η προοπτική αυτή δημιουργεί τα εξής νέα ζητήματα:

Πρώτον: την ανάγκη προσδιορισμού των χαρακτηριστικών της Π.Ζ. σε συνάρτηση με τα ειδικά προβλήματα ή τις αναπηρίες. **Δεύτερον:** την ανάγκη διερεύνησης των διαφόρων απόψεων για τους παράγοντες που τη συνθέτουν και τη ρυθμίζουν, σύμφωνα με τις υποκειμενικές και τις αντικειμενικές αντιλήψεις που επικρατούν διαχρονικά ή σε κάθε εποχή, και, **τρίτον:** την ανάγκη διατύπωσης προτάσεων γενικού προσανατολισμού αλλά και συγκεκριμένων

ενεργειών δράσης για την αξιολόγηση, βελτίωση ή και διατήρηση της ποιότητας.

Είναι απαραίτητο λοιπόν να προσεγγιστούν, κατ' αρχάς, οι συνιστώσες και οι προεκτάσεις της Π.Ζ. των Π.Μ.Α. (όπως τις καταγράφει τόσο η περιορισμένη τοπική όσο και η ευρύτερη υπερτοπική εθνική ή διεθνής εμπειρία) έχοντας ως βασική αρχή ότι για να καλυφθεί ή να περιοριστεί η διαφορά ή το έλλειμμα ποιότητας (μεταξύ αυτής την οποία ζει το Π.Μ.Α. και αυτής την οποία επιθυμεί και επιδιώκει ή τού προτείνουν) θα πρέπει να επιστρατεύονται και να ενεργοποιούνται όλοι οι κατάλληλοι παράγοντες και όλα τα απαραίτητα μέσα, ώστε να υπάρχει θετική απάντηση στο ερώτημα: είναι δυνατόν «να ζεις καλά...με αναπηρία»;

Εάν παρατηρήσουμε τη γενικότερη εξέλιξη της κοινωνίας, θα διαπιστώσουμε ότι, όπως όλα τα άλλα ζητήματα, έτσι και η συζήτηση για την «καλή ζωή» και την «ποιότητα ζωής» έχει αποκτήσει νέο περιεχόμενο, το οποίο μάλιστα αφορά πλέον σε όλους τους ανθρώπους. Π.χ., η μοίρα, η ελπίδα και η πίστη στο έλεος τού Θεού δίνουν τη θέση τους στην ατομική ευθύνη, ενώ η νέα προσδοκία της «λύτρωσης» –μέσω της τεχνολογίας– αρχίζει πλέον να δίνει τη θέση της στον φόβο για τις βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες επιπτώσεις της πολυδύναμης τεχνολογικής εξέλιξης. Παράλληλα, γεννώνται και μιας άλλης μορφής ανησυχίες, οι οποίες ξεκινούν από τον καταχρηστικό χαρακτήρα των ενεργειών ενός ανθρώπου, όταν αυτός θέλει να προσδιορίσει την έννοια της καλής ζωής ενός άλλου ανθρώπου.

Διότι, όταν κάποιος αποφασίζει τι είναι Π.Ζ. για τον άλλο, προκύπτει ένα άλλο ζήτημα, αυτό της κηδεμονίας. Αν οι γιατροί, οι κοινωνικοί παιδαγωγοί, οι ψυχολόγοι, οι παιδαγωγοί και όλοι οι άλλοι –όσοι εργάζονται για την ανάπτυξη ορολογίας προσαρμοσμένης στη ζωή των Π.Μ.Α.– ορίσουν το περιεχόμενο της Π.Ζ. και, σύμφωνα με τις δικές τους ερμηνείες, προσανατολίσουν, αναλόγως, τις «ευκαιρίες» των προσώπων αυτών, τότε θα έχουμε δημιουργήσει, αντιστοίχως, μεγάλες και σοβαρές «ευκαιρίες» για έναν καινούργιο τύπο κηδεμονίας. Η ιστορία έχει πολλά να μας διδάξει για τις συνέπειες τού αυστηρού ορισμού της έννοιας της «καλής ζωής» τόσο για τα πρόσωπα αυτά όσο και για τις λοιπές ειδικές κοινωνικές ομάδες (εγκλεισμός, ειδικά ιδρύματα, ειδικά σχολεία κ.ά.).

Επίσης, ένας άλλος προφανής κίνδυνος θα προκύψει, εάν οι έννοιες της ισότητας, της κοινωνικής αλληλεγγύης και της δικαιοσύνης εξαφανιστούν τελείως, με την ερμηνευτική

επιχειρηματολογία ότι ο καθένας είναι ατομικά υπεύθυνος για τις καταστάσεις της ζωής του, οι οποίες και συνθέτουν την ποιότητά της. Εξ αιτίας, λοιπόν, τού τελευταίου αυτού κινδύνου, δηλαδή της σύνδεσης της ιδέας της Π.Ζ. αποκλειστικώς με τις τρέχουσες έννοιες της ατομικής ευθύνης και εξατομίκευσης, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι δεν θα πρέπει και δεν μπορούμε να καταργήσουμε τις έννοιες των ίσων δικαιωμάτων και της αλληλεγγύης. Με τη μόνη διαφορά ότι, στην περίπτωση που θα εξακολουθήσουμε να αποδεχόμαστε τις αξίες αυτές θα πρέπει, πλέον, και η έννοια της εξατομίκευσης να προσδιοριστεί και να ερμηνευτεί ως η ελευθερία, την οποία κατακτά ο άνθρωπος ώστε να μορφοποιεί την καθημερινή του ζωή, τόσο σε ατομικό όσο και σε διατομικό-συλλογικό επίπεδο, σύμφωνα με τις δικές του επιθυμίες και ερμηνείες της «καλής ζωής», όμως πάντοτε στο πλαίσιο της κοινωνικής πραγματικότητας.

Ενώ λοιπόν, εδώ και πολλά χρόνια, έχει αρχίσει η έρευνα για τις συνιστώσες και τις προεκτάσεις της Π.Ζ. των Π.Μ.Α., στη χώρα μας εξακολουθούμε, ακόμη και σήμερα, να μιλάμε περί ένταξης και ενσωμάτωσης, χωρίς μάλιστα να συντρέχουν οι απαραίτητες προϋποθέσεις για λειτουργική ένταξη και βελτίωση της Π.Ζ. Και μια τέτοια προϋπόθεση αποτελεί και η εκπαίδευση με τον πολυδιάστατο χαρακτήρά της. Δηλαδή, όπως προαναφέραμε, η εκπαίδευση όχι μόνο των Π.Μ.Α. αλλά και των εκπαιδευτικών –της Β-βάθμιας κυρίως εκπαίδευσης – και όλων των άλλων παραγόντων, οι οποίοι παρεμβαίνουν στην πρόληψη, την αποκατάσταση, τη θεραπεία, την εκπαίδευση, την κατάρτιση, την ένταξη, την ενσωμάτωση και την κοινωνικοποίησή τους. Αυτό ακριβώς είναι και το μήνυμα, το οποίο επιθυμεί να δώσει η διημερίδα αυτή.

Έχοντας, λοιπόν, πάντοτε προ οφθαλμών τον στόχο αυτό σας ευχαριστώ θερμά όλους γιατί τιμήσατε την προσπάθεια αυτή είτε με χαιρετισμό είτε με την κατάθεση θεωρητικής και πρακτικής εμπειρίας, είτε με συμμετοχή και παρακολούθηση της διημερίδας. Ευχαριστώ εξ ίσου θερμά και όλους όσοι συνέβαλαν, είτε προσωπικά είτε με οποιονδήποτε άλλο τρόπο, στην πραγματοποίησή της. Δεν θα επαναλάβω τα ονόματά τους και το είδος της συμβολής τους, αφού τα στοιχεία αυτά προκύπτουν από το τετράπτυχο τού προγράμματος και το ειδικό φύλλο των χορηγών. Όμως, αναφερόμενος ειδικά στους συνεργάτες μου οφείλω και να τους επαινέσω διότι, εάν λάβουμε υπόψη τις προϋποθέσεις κάτω από τις οποίες διοργανώθηκε αυτή η διημερίδα επιτέλεσαν μεγάλο άθλο. Επίσης δεν είναι μικρότερος ο

οφειλόμενος έπαινος προς τους φοιτητές τόσο αυτούς που προσφέρουν υπηρεσίες σε διάφορες θέσεις όσο και αυτούς που παρακολουθούν τη διημερίδα.

Μετά από την αναγκαία αυτή αναφορά, επανέρχομαι στο θέμα των παραγόντων ή των όρων που συναρτώνται ή από τους οποίους εξαρτάται η Π.Ζ. Θα αναφερθώ επιγραμματικά σ' αυτούς –με μία ή δύο εξαιρέσεις–, διότι ο αναλυτικότερος προσδιορισμός τους θα πρέπει να αποτελέσει αυτοτελές αντικείμενο διαφορετικών ημερίδων– παρόλο ότι οι περισσότεροι εξ αυτών συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με την εκπαίδευση και ως εκ τούτου θα γίνει σχετική αναφορά από τους ομιλητές, οι οποίοι προσφέρθηκαν να συμβάλλουν στην επίτευξη τού στόχου αυτού.

Όπως προκύπτει από τη σχετική βιβλιογραφία και τα σχετικά ερευνητικά συμπεράσματα, που προέρχονται, κυρίως, από την ξένη εμπειρία, βλέπουμε ότι οι συνιστώσες και οι προεκτάσεις τής Π.Ζ. των προσώπων αυτών είναι, κυρίως, οι εξής:

1. Το περιβάλλον και οι επιδράσεις του

Αναφερόμενοι στο περιβάλλον εννοούμε: (α) το ανθρώπινο, το φυσικό και το τεχνητό περιβάλλον, (β) το εσωτερικό ή υποκειμενικό [το οποίο συντίθεται από υλικές (βιολογικές-βιοτικές) και πνευματικές ανάγκες και κίνητρα] και το εξωτερικό (ανθρώπινο, φυσικό και τεχνητό) [το οποίο προσδιορίζεται ως το εγγύς και το ευρύτερο περιβάλλον] και (γ) το διαχρονικό [το οποίο χαρακτηρίζεται ως χθεσινό, σημερινό και αυριανό]. Θεωρούμε ως **χθεσινό** περιβάλλον την κληρονομούμενη πανανθρώπινη εμπειρία, ως **σημερινό** αυτό που διαμορφώνεται από την παροντική επίδραση και αλληλεπίδραση τού συνόλου των στοιχείων που το συνθέτουν και ως **αυριανό** τη διαθήκη ή το κληροδότημα το οποίο το σημερινό περιβάλλον προσφέρει ή μεταβιβάζει στο αύριο.

Έτσι λοιπόν, η ανθρώπινη συμπεριφορά, κατ' αρχήν, δεν μπορεί να γίνει κατανοητή παρά μόνο ως αποτέλεσμα τής δυαδικής σχέσης ενός προσώπου με το περιβάλλον –όπως το προσδιορίσαμε προηγουμένως– και με όλους τους δυνατούς συνδυασμούς ανά δύο, τρεις κ.ο.κ. Οι συνδυασμοί αυτοί δημιουργούνται σε κάποιο χώρο (διαμονής, εκπαίδευσης, εργασίας, διασκέδασης, ...), για ορισμένο χρόνο και κάτω από τις συνθήκες που επικρατούν κάθε φορά σ' αυτόν.

Σε όλες τις περιπτώσεις ο άνθρωπος ενεργεί για να βελτιώσει είτε την ποιότητα τής δικής του ζωής μόνο είτε τής δικής του και των

άλλων, χωρίς να παραβλέπουμε ότι μπορεί και να ενεργεί για τη βελτίωση της δικής του, υποβαθμίζοντας όμως τη ζωή των άλλων και σε πολλές περιπτώσεις και τη δική του, χωρίς να το αντιλαμβάνεται αμέσως.

Ένα παράδειγμα, για τον τρόπο διαμόρφωσης των επιδράσεων τού περιβάλλοντος, θα δούμε στην έκθεση στην οποία θα ξεναγηθούμε, από φοιτητές της Ιατρικής Σχολής, μετά το τέλος των σημερινών εισηγήσεων. Για τους εμπνευστές, το αντικείμενο, τους στόχους και τους συντελεστές της έκθεσης αυτής θα γίνει αναλυτική αναφορά κατά τη διάρκεια των σχετικών εισηγήσεων καθηγητών και φοιτητών της προαναφερθείσας Σχολής.

Ένα ακόμη παράδειγμα, όπως θα ακούσουμε και κατά τις σχετικές ανακοινώσεις, αποτελεί το οικογενειακό περιβάλλον μέσα στο οποίο οι επιπτώσεις της αναπηρίας δεν επηρεάζουν μόνο την Π.Ζ. τού ίδιου τού Π.Μ.Α. αλλά και όλων των μελών της οικογένειάς του.

2. Αγωγή υγείας, πρόληψη, λειτουργική αποκατάσταση

Η υγεία, και κατά συνέπεια και η Α.Υ., ενδιαφέρει ολόκληρη την ανθρωπότητα και περιλαμβάνει όλες τις σωματικές, νοητικές, κοινωνικές, συναισθηματικές και πνευματικές πλευρές και, επομένως, αποβλέπει στο να βοηθήσει τους ανθρώπους να επιτύχουν μία καλύτερη Π.Ζ. Όμως, δυστυχώς, το ενδιαφέρον τού κόσμου επικεντρώνεται στην προαγωγή της σωματικής υγείας, ενώ εξακολουθεί να αγνοεί ότι, εκτός από την αγωγή υγείας, υπάρχει και είναι αναγκαία η Προαγωγή της Υγείας [όπως έχει εισαχθεί από την Π.Ο.Υ. (1986, Καταστατικός Χάρτης της Ottawa)], η οποία περιλαμβάνει θεμελιώδεις όρους και πόρους, όπως: ειρήνη, στέγη, εκπαίδευση, τροφή, εισόδημα, σταθερό οικοσύστημα, σταθεροί πόροι, κοινωνική δικαιοσύνη, ισότητα στην ανεμπόδιστη διεκδίκηση και κατάκτηση αγαθών, όπως η εκπαίδευση, η επικοινωνία, η ενημέρωση κ.λπ.).

Ακόμη στο πλαίσιο της υγείας δεν μπορούμε να αγνοούμε ότι ενδιαφέρει και τα Α.Μ.Α. το ζήτημα της διατροφής, της σεξουαλικής υγείας και βέβαια της συμβολής της τεχνολογίας γενικότερα και της εργονομίας ειδικότερα, όπως θα ακούσουμε από τις σχετικές εισηγήσεις.

3. Ατομικά δικαιώματα και ίσες ευκαιρίες με αναλογική κάλυψη τού ελλείμματος ή με συμπληρωματικότητα των ενεργειών. Βέβαια, η προσπάθεια επίτευξης τού στόχου αυτού συνεπάγεται προθετικότητα και διαθεσιμότητα και των ιδίων των ΑΜΑ και τού

περιβάλλοντός τους στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, παρά τους ενδεχόμενους κινδύνους που προέρχονται από ένα μη ενημερωμένο περιβάλλον.

4. Εκπαίδευση και σχολική ζωή των Μ.Μ.Ε.Ε.Α. (πρώιμη παρέμβαση, σχολική ένταξη, γενική εκπαίδευση, ειδική εκπαίδευση, εναλλακτικές μορφές εκπαίδευσης κ.λπ.)

Οι παράγοντες αυτοί αποτελούν μεγάλα ζητήματα, για τα οποία οποιαδήποτε επιγραμματική αναφορά θα τα αδικούσε. Άλλωστε, μερικά από τα θέματα αυτά θα προσεγγιστούν με τις σχετικές εισηγήσεις των ομιλητών. Όμως, θα παρακαλούσα να μου επιτρέψετε –απευθυνόμενος προς τους εντός και εκτός των τειχών τού εκπαιδευτικού χώρου– να κάνω μία πρόταση υπό μορφή ερωτήματος.

Η πρακτική άσκηση των φοιτητών ή/και η εκπόνηση διπλωματικών εργασιών, στο πλαίσιο των μεταπτυχιακών σπουδών στην Ειδική Αγωγή, δεν θα μπορούσαν να πραγματοποιούνται και επί τού πεδίου με τη συνεργασία εκπαιδευτικών, ψυχολόγων, ιατρών, κοινωνικών λειτουργών, νοσηλευτών και άλλων επιστημόνων; Π.χ., με τη μελέτη περίπτωσης, με την παρακολούθηση εφαρμογών τής υποστηρικτικής τεχνολογίας ή άλλων μεθόδων σε ομάδα ή τάξη μαθητών.

Δεν πρόκειται για μια σημερινή πρόταση. Πριν δέκα περίπου χρόνια σε εκπομπή τού Γιάννη Χατζηφώτη σε γνωστό ιδιωτικό τηλεοπτικό σταθμό είχα προτείνει κάτι ανάλογο. Δηλαδή, να μπορούν οι φοιτητές, στο πλαίσιο τής πρακτικής τους άσκησης να παρακολουθούν και να βοηθούν μαθητές με ΕΕΑ, σε εξατομικευμένο επίπεδο και κατά τη διάρκεια μιας ευρείας χρονικής περιόδου, υποβάλλοντας στο τέλος σχετική έκθεση περί τής εξελικτικής πορείας τού μαθητή με τον οποίο συνεργάστηκαν.

5. Έρευνα.

Η συγχρονική, αλλά κυρίως η διαχρονική έρευνα, που είναι και η πιο δύσκολη από όλες τις απόψεις, δεν θα πρέπει να μπει και να εξετάσει στο σπίτι, στο νηπιοβρεφοκομικό σταθμό, στο σχολείο, στον χώρο αναψυχής κ.α., πέραν από τα υποκειμενικά προβλήματα των Π.Μ.Α., τους περιβαλλοντικούς όρους, τα χρησιμοποιούμενα μέσα και άλλους παράγοντες, οι οποίοι είτε δημιουργούν νέα είτε επιβαρύνουν ή επιδεινώνουν τα ήδη υπάρχοντα προβλήματά τους; Βέβαια, αντιλαμβάνομαι ότι μια τέτοια προσπάθεια χρειάζεται αλλαγή πολιτικής σε ότι αφορά τη χρηματοδότηση τής έρευνας (βασικής και εφαρμοσμένης).

6. Εκπαίδευση και επιμόρφωση εκπαιδευτικών και λοιπού επιστημονικού προσωπικού. Για τα σημαντικά αυτά θέματα υπάρχουν, επίσης, σχετικές ομιλίες από αρμόδιους εισηγητές.

7. Επαγγελματική ένταξη, υποστήριξη και ενσωμάτωση

Σημειώνω ότι το γενικότερο ζήτημα τής ένταξης, αφομοίωσης και ενσωμάτωσης αποτελεί, όπως ήδη έχομε επισημάνει, ένα ακόμη ζήτημα, τόσο ως προς την εννοιολόγηση των όρων αυτών όσο και ως προς την πραγμάτωσή τους, εφόσον τίθενται ως στόχοι.

8. Αναγνώριση τής αναγκαιότητας τής διεπιστημονικής προσέγγισης των ζητημάτων τής Π.Ζ. καθώς και τού ρόλου τής πολυεπιστημονικής ομάδας, στοιχεία τα οποία και επιχειρεί να προβάλλει η εκδήλωση αυτή.

9. Αποϊδρυματισμός

10. Κοινωνική ζωή (ένταξη, δικτύωση, φιλίες, αυτόνομη διακίνηση και διαβίωση, ενσωμάτωση)

11. Ελεύθερος χρόνος και ψυχαγωγία

12. Γήρανση και Π.Ζ., κατ' οίκον φροντίδα, αυτοδιαχειριζόμενη κατ' οίκον φροντίδα, νομική προστασία κ.λπ.

13. Υπηρεσίες (γενικές και ειδικές αρχές οργάνωσης και παροχής υπηρεσιών, εκπαίδευση επιστημονικού και επικουρικού προσωπικού υπηρεσιών).

14. Πολιτική (γενική, οικονομική, κοινωνική, εκπαιδευτική, απασχόλησης, εθνική, ευρωπαϊκή)

15. Υποστηρικτική-βοηθητική τεχνολογία και υπηρεσίες υποστήριξης [τι να το κάνω το τεχνικό βοήθημα, εάν δεν υπάρχει η κατάλληλη επισκευαστική μονάδα (service);]

16. Μεθοδολογία αξιολόγησης τής ποιότητας ζωής (ερευνητέο πεδίο, όργανα και τεχνικές αξιολόγησης τής ποιότητας, αντιπαράθεση ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας, κριτήρια για τη μέτρηση και αξιολόγηση τής ποιότητας των υπηρεσιών).

17. Σχεδιασμός, προτάσεις και εφαρμογές για τη βελτίωση και διασφάλιση τής ποιότητας, γενικά, και τής Π.Ζ. των Π.Μ.Α., ειδικά.

18. Αλληλεπιδράσεις από τους παράγοντες που διαμορφώνουν την Π.Ζ.

19. Πρότυπα τής Π.Ζ.

Όπως είναι αυτονόητο, έχουν προταθεί διάφορα πρότυπα, ορισμένα από τα οποία συγκεντρώνουν περισσότερες προτιμήσεις, όπως:

(α) Η βέλτιστη θεώρηση τής Π.Ζ. (optimal theory) [Corten & Mercier, 1989],

(β) Το οικολογικό πρότυπο [Bubolz και συνεργάτες] καθώς και άλλα.

Ένα πρότυπο, το οποίο κατά την άποψή μου έχει γενική εφαρμογή, είναι αυτό που αναφέρεται στο τρίπτυχο:

α) Να υπάρξεις, ως φυσική, ψυχολογική και πνευματική ύπαρξη.

β) Να ανήκεις ή να εντάσσεται, με την έννοια της φυσικής, κοινωνικής και η κοινοτικής ένταξης.

γ) Να ενεργείς - να εξελίσσεσαι, πραγματοποιώντας δραστηριότητες πρακτικές, ελεύθερου χρόνου και προσωπικής ανάπτυξης.

Εν πάση περιπτώσει, κάθε ερευνητής «νομιμοποιείται» να ορίζει την Π.Ζ. σύμφωνα με τον δικό του ερευνητικό σχεδιασμό –θεωρία η οποία δεν προάγει πολύ την επιστήμη και με την οποία δεν μπορεί κανείς να είναι ευχαριστημένος, αφού η φράση «ποιότητα ζωής» χρησιμοποιείται με πολλούς τρόπους. Παρ’ όλα αυτά, η Π.Ζ. είναι ένας χρήσιμος όρος και πρέπει να τον χρησιμοποιούμε επειδή έχει μια θετική πολιτική και κοινωνική φόρτιση. Ειδικά δε η μελέτη της Π.Ζ. των Π.Μ.Α. έχει ιδιαίτερη σημασία, διότι αποτελεί παράγοντα μετάβασης από την κανονικοποίηση στην ευαισθητοποίηση. Διότι, δεν μπορείς να προσεγγίσεις την έννοια της Π.Ζ. ενός Π.Μ.Α. χωρίς να λάβεις σοβαρά υπόψη σου τόσο την υποκειμενική πλευρά, η εκτίμηση της οποίας θα προέλθει από ένα διάλογο μαζί του, όσο και την αντικειμενική πλευρά της κατάστασης της ζωής του, οπότε η Π.Ζ. είναι περισσότερο μία έννοια ευαισθητοποίησης, μία έννοια παρώθησης παρά μια ερμηνεία προσδιοριστέας λειτουργικής σταθεράς.

Κλείνοντας, και αφού ευχαριστήσω για μία ακόμη φορά όλους όσοι συνέβαλαν και θα συμβάλλουν στη συνέχεια με οποιοδήποτε τρόπο και σε οποιαδήποτε βαθμό στην πραγματοποίηση της διημερίδας αυτής, θα ήθελα να αναφέρω τα μηνύματα με τα οποία εδώ και είκοσι περίπου χρόνια αρχίζω και τελειώνω τις παραδόσεις των μαθημάτων μου στους φοιτητές.

α) Όχι πλέον αλυσιτελή κηρύγματα περί ισότητας, αλλά περί συμπληρωματικότητας των ενεργειών για κάλυψη τού ελλείμματος, η οποία συμβάλλει στον σταδιακό-προοδευτικό περιορισμό της διάκρισης και της διαφοράς. Διότι, η ισότητα στην παροχή οποιασδήποτε βοήθειας διατηρεί την ανισότητα, ενώ αντιθέτως είναι αναγκαία στην ανεμπόδιστη διεκδίκηση αγαθών όπως η ελευθερία, η

εκπαίδευση και η ισότιμη, αυτοδύναμη και αναλογική συμμετοχή στο κοινωνικό γίνεσθαι.

β) Ένταξη χωρίς ποιότητα ζωής σημαίνει επίταση της διάκρισης.

γ) Το σχολείο πρέπει να αποτελεί προτύπωση της πραγματικής ή της ιδεατής κοινωνίας και σ' αυτή την κοινωνία δεν λειτουργούν ούτε οραματιζόμαστε να λειτουργήσουν πολυκατοικίες, γειτονιές, χωριά και πόλεις για πρόσωπα με προβλήματα ακοής, όρασης, κινητικότητας, νόησης, αλλά για όλους.

δ) Κάθε ενέργεια για βελτίωση της Π.Ζ. ενός Π.Μ.Α. δεν περιορίζεται αποκλειστικά και μόνο σ' αυτό αλλά έχει πολλαπλασιαστικά οφέλη, διότι κάθε σχετικό μέτρο που λαμβάνεται καλύπτει, άμεσα ή έμμεσα, τη συνολική λειτουργία της κοινωνίας των ανθρώπων, ξεκινώντας από το άμεσο περιβάλλον του και φθάνοντας στο σύνολο των ανθρώπων. Διότι, οι αλληλεπιδράσεις –μεταξύ της ατομικής μοναδικότητας, της ανθρώπινης καθολικότητας και της πολιτισμικής διαφορετικότητας– επηρεάζουν κάθε πρόσωπο και ομάδα προσώπων, καθόσον μάλιστα, σε διαφορετικές στιγμές επιλέγουν και θέτουν διαφορετικές προτεραιότητες για τους παράγοντες της Π.Ζ.

ε) Το σήμερα είναι καλύτερο από το χθες και το αύριο προοιωνίζεται καλύτερο από το σήμερα, με τον βραδύ πάντοτε ρυθμό της οποιαδήποτε αλλαγής την οποία ζει, χωρίς να την αντιλαμβάνεται, η εκάστοτε επόμενη γενιά.

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ, ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ, ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ
ΚΕΝΤΡΟ ΣΧΟΛΙΚΗΣ, ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ
ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ
(ΚΕ.Σ.Ε.Κ.Ε.)

ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΔΙΗΜΕΡΙΔΑΣ

Το Κέντρο Σχολικής, Επαγγελματικής και Κοινωνικής Ένταξης Ατόμων με Αναπηρία (ΚΕ.Σ.Ε.Κ.Ε.) του Τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής, Ψυχολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, οργανώνει επιστημονική διημερίδα με θέμα:

***«Ποιότητα Ζωής Προσώπων με Αναπηρία:
Η συμβολή της εκπαίδευσης. Προβλήματα και προοπτικές»***

Η τελετή έναρξης της διημερίδας θα πραγματοποιηθεί την Παρασκευή, 11 Μαΐου 2007, ώρα 15.30 στην αίθουσα εκδηλώσεων (AULA) της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών (Πανεπιστημιούπολη – Ζωγράφος).

Οι εργασίες της διημερίδας θα συνεχισθούν, στον ίδιο χώρο, το Σάββατο 12 Μαΐου 2007.

Το αναλυτικό πρόγραμμα της διημερίδας είναι αναρτημένο στον δικτυακό τόπο: www.uoa.gr/ Ανακοινώσεις – Ημερίδες.

Κατάλογος Εισηγητών (κατ' αλφαβητική σειρά):

Αργυροπούλου Αθηνά, υπ. διδάκτωρ, μεταπτυχιακό Διδακτικής και Αξιολόγησης, εκπ/κός Δ.Ε.
Βελονάκη Βενετία – Σοφία, νοσηλεύτρια Π.Ε., μεταπτυχιακό Κοινωνικής Νοσηλευτικής
Γενά Αγγελική, Επ. Καθηγήτρια Τμ. Φ.Π.Ψ. Ε.Κ.Π.Α.
Γιαννακόπουλος Βασίλειος, κοινωνιολόγος ΚΕΚΥΚΑΜΕΑ Ηλείας
Γιαννακοπούλου Αικατερίνη, γλωσσολόγος, συγγραφέας, ερευνήτρια
Γραμματοπούλου Ειρήνη, Εργαστήριο Προσαρμοσμένης Κινητικής Δραστηριότητας / Αναπτυξιακών και Κινητικών Διαταραχών, ΤΕΦΑΑ Ε.Κ.Π.Α.
Δάντη Αθηνά, υπ. διδάκτωρ Τ.Ε.Α.Π.Η. Ε.Κ.Π.Α., εκπ/κός
Δελλασούδας Λαυρέντιος, Καθηγητής Τμ. Φ.Π.Ψ. Ε.Κ.Π.Α.
Δροσινού Μαρία, Δρ. Ψυχολογίας, Πάρεδρος ε.θ. Ειδικής Αγωγής – Μαθησιακών Δυσκολιών του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
Δρόσου Γεωργία, κοινωνική λειτουργός
Ζαχαροπούλου Αικατερίνη, φοιτήτρια Ιατρικής
Ζώνιου – Σιδέρη Αθηνά, Αν. Καθηγήτρια Τ.Ε.Α.Π.Η. Ε.Κ.Π.Α.
Ημέλλου Όλγα, ειδική παιδαγωγός, εργοθεραπεύτρια, Δρ. Φιλοσοφίας Φ.Π.Ψ. Ε.Κ.Π.Α., διδάσκουσα Ειδικής Αγωγής στο Μ.Δ.Δ.Ε.
Θηβαίος Κων/νος, μεταπτυχιακό Κλινικής Ψυχολογίας, εκπ/κός Π.Ε.
Θωμοπούλου Γιαννούλα, εκπ/κός - ψυχολόγος
Θωμοπούλου Ι, Εργαστήριο Προσαρμοσμένης Κινητικής Δραστηριότητας / Αναπτυξιακών και Κινητικών Διαταραχών, ΤΕΦΑΑ Ε.Κ.Π.Α.
Καρασαββίδης Σάββας, ψυχολόγος
Καρκαλέτση Φ, Εργαστήριο Προσαρμοσμένης Κινητικής Δραστηριότητας / Αναπτυξιακών και Κινητικών Διαταραχών, ΤΕΦΑΑ Ε.Κ.Π.Α.
Καρπουχτσής Σταύρος, ψυχολόγος
Καρτασίδου Λευκοθέα, Λέκτορας Ειδικής Αγωγής Πανεπιστημίου Μακεδονίας
Καστανιάς Θεόδωρος, εκπ/κός Δ.Ε.
Κιζιρίδου Γεωργία, ψυχολόγος
Κουλάκη Δομνίκη, ψυχολόγος
Κουλικούρη Άννα, αρχειονόμος – βιβλιοθηκονόμος
Κουρκούτας Ηλίας, Επίκ. Καθηγητής Ψυχοπαθολογίας και Ειδικής Αγωγής, ΠΤΔΕ Παν/μίου Κρήτης
Κουτσούκη Δήμητρα, Καθηγήτρια ΤΕΦΑΑ Ε.Κ.Π.Α.
Κυριαζοπούλου Μάρη, European Agency for Development in Special Needs Education
Λασκαρίδου Αικατερίνη, παιδοψυχολόγος
Λιάπη Χάρις, Επίκ. Καθηγήτρια Ιατρικής Σχολής Ε.Κ.Π.Α.
Λιάσκος Ιωσήφ, β. ερευνήτη, Εργαστήριο Πληροφορικής Υγείας, Τμήμα Νοσηλευτικής Ε.Κ.Π.Α.
Λιάσκος Κων/νος, MSc Ειδικής Αγωγής, Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. Ελευσίνας
Μάνιου Ιωάννα, φοιτήτρια Ιατρικής (ως εκπρόσωπος ομάδας φοιτητών: Βαρουχάκη Ε., Γιανέλλη Χ.-Δ., Ζαχαροπούλου Κ., Κάππα Γ., Κουτσιανός Κ., Μητσικώστας Π., Ντελή Β., Παπαγρηγοράκη Ε., Στάθη Δ.)
Μαντάς Ιωάννης, Καθηγητής, Εργαστήριο Πληροφορικής Υγείας, Τμήμα Νοσηλευτικής του Ε.Κ.Π.Α.
Μιλέση Χριστίνα, διδάκτωρ Κοινωνιολογίας, εκπ/κός Π.Ε.
Μπαλαμώτης Γιώργος, υπ. διδάκτωρ Τμήματος Φ.Π.Ψ. Ε.Κ.Π.Α.
Μπακομήτρου Φλωρεντία, Κλινική Ψυχολόγος Π.Γ.Ν.Ν., Ψυχοθεραπεύτρια, MSc.Διοίκησης Μονάδων Υγείας, υπ. διδάκτωρ Ψυχολογίας, συνεργάτης του Εργαστηρίου Ψυχολογικής Συμβουλευτικής Φοιτητών του Ε.Κ.Π.Α.
Μπαλασούρας Παντελής, Δρ., Τεχν. Υπεύθυνος προηγμένων τηλεματικών υπηρεσιών, Κ.ΛΕΙ.ΔΙ., Ε.Κ.Π.Α.
Μυλωνά Μαρία, Ιατρός
Ντεροπούλου – Ντέρου Ευδοξία, Δρ. Ειδικής Αγωγής, Κέντρο Έρευνας και Τεκμηρίωσης Ενταξιακών Προγραμμάτων Τ.Ε.Α.Π.Η. Ε.Κ.Π.Α.
Ορφανός Πέτρος, ειδικός παιδαγωγός
Πανά Αναστασία, νοσηλεύτρια Π.Ε., μεταπτυχιακό Δημόσιας Υγείας
Παξιμαδά Σμαράγδα, Τομέας Γλωσσολογίας Φιλοσοφικής Σχολής Ε.Κ.Π.Α.
Παπαδά – Χειμώνα Μαργαρίτα, Γενική Γραμματέας Επικοινωνίας
Παπαδόπουλος Ιωάννης, Ομοτ. Καθηγητής Ιατρικής Σχολής Ε.Κ.Π.Α.

Παπαζογλου Ευρυδίκη, ψυχολόγος, εκπ/κός
Πασχαλιώρη Βασιλική, υπ. διδάκτωρ. Εκπ/κός Π.Ε.
Πετρογιάννη Αγγελική, δασκάλα ειδικής αγωγής (Δ/ντρια Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. Πύργου)
Πέτρου Αργυρούλα, υπ. διδάκτωρ, εκπ/κός ειδικού σχολείου Δ.Ε. (ΠΕ 19)
Σάλμοντ Ελευθερία, , M.Ed., Δρ. Ειδικής Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, διδάσκουσα με σύμβαση 407/80 Π.Τ.Δ.Ε. Ε.Κ.Π.Α. και της ΑΣΠΑΙΤΕ, εκπ/κός Π.Ε.
Σκορδίλης Εμμανουήλ, Λέκτορας Τ.Ε.Φ.Α.Α. Ε.Κ.Π.Α.
Σούρτζη Παναγιώτα, Αν. Καθηγήτρια, Εργαστήριο Πρόληψης, Τμ. Νοσηλευτικής Ε.Κ.Π.Α.
Σοφινιάδου Ελένη, Ψυχοθεραπεύτρια, Δρ Ψυχολογίας, συνεργάτης του Εργαστηρίου Ψυχολογικής Συμβουλευτικής Φοιτητών Ε.Κ.Π.Α.
Σπανδάγου Ηλέκτρα, Λέκτορας Παιδαγωγικού Τμ. Παν/μίου του Sydney
Σπυράτου Βιργινία, φοιτήτρια
Στάθη Μάρβα, ειδικεύμενη στην Ιατρική Αποκατάσταση
Στρατούλιας Ιωάννης, εκπ/κός – ψυχίατρος υπεύθυνος Σ.Σ.Ν. Πάτρας
Συγκολαίτου Ευθυμία, Καθηγήτρια Σχολικής Ψυχολογίας, Τμήμα Ψυχολογίας Α.Π.Θ.
Σωτηρίου Σοφοκλής, Δρ. Ε.Κ.Π.Α., Ελληνογερμανική Αγωγή
Τζούδα Βασιλική, Δρ. Επιστημών της Αγωγής, κοινωνιολόγος
Τολίκα Φωτεινή, νοσηλεύτρια Π.Ε., MSc. Δημόσιας Υγείας
Τριανταφυλλίδου Ευφημία, ψυχολόγος
Τσερμίδου Λία, μεταπτυχιακή φοιτήτρια Ειδικής Αγωγής Τ.Ε.Α.Π.Η. Ε.Κ.Π.Α.
Τσιμπώνης Κων/νος, Μηχανικός Πληροφορικής, Υπεύθυνος Ομάδας Ασύγχρονης Τηλεκπαίδευσης Ε.Κ.Π.Α.
Τσούλιας Νίκος, υπ. διδάκτωρ, εκπ/κός Δ.Ε.
Φερεκύδης Ελευθέριος, Αναπλ. Καθηγητής Ωτορρινολαρυγγολογίας Ιατρικής Σχολής Ε.Κ.Π.Α.
Φιλίππου Γεώργιος, ΜΑ. Εργοθεραπείας Ο.Τ.Ρ., Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. Ελευσίνας
Φιτσάλη Ευγενία, εκπ/κός Δ.Ε.
Φραντζή Πηνελόπη, μεταπτυχιακό στις Κοινωνικές Επιστήμες και τις Επιστήμες της Αγωγής, Διπλωματούχος Δ.Δ.Ε., εκπ/κός Π.Ε.
Φωτεινός Δημήτρης, Δρ. Επιστημών της Αγωγής
Χαρούπας Αριστείδης, Σχολικός Σύμβουλος Ε.Α., Δρ. Φιλοσοφίας Φ.Π.Ψ. διδάσκων Ειδικής Αγωγής στο Μ.Δ.Δ.Ε.
Χριστοπούλου Αθηνά – Άννα, καθηγήτρια ειδικής αγωγής (φιλόλογος, Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. Πύργου)
Επιστημονικός Υπεύθυνος:
Δελλασούδας Λαυρέντιος, Καθηγητής Τμήματος Φ.Π.Ψ. Ε.Κ.Π.Α., Διευθυντής ΚΕ.Σ.Ε.Κ.Ε.
Επιστημονική Επιτροπή (κατ' αλφαβητική σειρά):
Βαϊνά Μαρία, Καθηγήτρια Παιδαγωγικού Τμήματος ΑΣΠΑΙΤΕ
Γιατράκου Μαρία-Ελευθερία, Δρ. Φιλολογίας, Διευθύντρια Ομηρικής Ακαδημίας, Καθηγήτρια-Σύμβουλος Ε.Α.Π.
Ζώνιου – Σιδέρη Αθηνά, Αν. Καθηγήτρια Τ.Ε.Α.Π.Η. Ε.Κ.Π.Α.
Κουτσούκη Δήμητρα, Καθηγήτρια Τ.Ε.Φ.Α.Α. Ε.Κ.Π.Α.
Νόβα – Καλτσούνη Χριστίνα, Καθηγήτρια Τμήματος Φ.Π.Ψ. Ε.Κ.Π.Α.
Παπαδόπουλος Ιωάννης, Ομοτ. Καθηγητής Ιατρικής Σχολής Ε.Κ.Π.Α.
Πολυχρονόπουλου Σταυρούλα, Καθηγήτρια Π.Τ.Δ.Ε. Ε.Κ.Π.Α.
Σιδηροπούλου – Δημακάκου Δέσποινα, Αν. Καθηγήτρια Φ.Π.Ψ. Ε.Κ.Π.Α.
Σίσκος Παναγιώτης, Καθηγητής Περιβαλλοντικής Χημείας Ε.Κ.Π.Α.
Σταυρόπουλος Αλέξανδρος, Ομοτ. Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Ε.Κ.Π.Α.
Σταύρου Λάμπρος, Καθηγητής Π.Τ.Ν. Παν/μίου Ιωαννίνων
Φερεκύδης Ελευθέριος, Αναπλ. Καθηγητής Ωτορρινολαρυγγολογίας Ιατρικής Σχολής Ε.Κ.Π.Α.
Οργανωτική Γραμματεία:
Αργυροπούλου Αθηνά, υπ. διδάκτωρ, μεταπτυχιακό Διδακτικής και Αξιολόγησης, εκπ/κός Δ.Ε.
Θηβαίος Κων/νος, μεταπτυχιακό Κλινικής Ψυχολογίας, εκπ/κός Π.Ε.
Τσούλιας Νίκος, υπ. διδάκτωρ, εκπ/κός Δ.Ε.
Γραμματειακή Υποστήριξη:
Υποψήφιοι διδάκτορες: **Κατσανδρή Αικατερίνη**, **Μαστρομιχαλάκη Αγγελική** και **Κόκκινος Θεόδωρος** με τη συνεργασία φοιτητριών και φοιτητών της Φιλοσοφικής Σχολής του Ε.Κ.Π.Α..
Ευχαριστούμε:
1. Το Παν/μιο Αθηνών και το Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής του Παν/μίου Αθηνών για την οικονομική στήριξή τους.
2. Τις Εκδόσεις Πατάκη για τη χορηγία του έντυπου υλικού της διημερίδας.
3. Όλους όσοι εθελοντικά συνέβαλαν στη διοργάνωση της διημερίδας.
